

Miért fogynak a gólyák?

Szegeden 1958 óta végezzük a magyarországi gólyaállomány ismételt (ötévenként rendezett) felméréseit, a gólyák népességváltozásait folyamatosan figyelő madártani és természetvédelmi munkát. Minden esetben a Magyar Madártani Intézet személyre szóló megbízásával történt a felmérés munka szervezése, adminisztrálása és a megfigyelési adatok, az eredmények feldolgozása. Része ez a munka a Szeged-központú sokoldalú madártani kutatómunkának.

Ami a gólyaállomány-felvétel illeti, az 1958., 1963., 1968. évi országos állományfelvételek sorát folytatva, 1974. év nyarán végeztük a legutóbbit. A felsoroltak közül az 1958. és 1974. évi állományfelvételünkkel bekapcsolódunk az UNESCO égisze alatt ugyanezen években rendezett nemzetközi állományfelvételekbe.

Az adatfeldolgozás eredménye szerint 1958 óta körülbelül felére csökkent a gólyák száma Magyarországon. Ezen idő alatt a megfigyelt fészkelő párok száma 7473-ról 4005 gólyapárra csökkent. 100 k€-re 1958-ban nyolc pár jutott, most átlagban 4,17 pár. A szaporulat (kirepült fiókák száma) a kedvezőtlen körülményekre érzékenyebben reagálva 59,2 százalékos csökkenést mutat. Az is megállapítható, némi örömmel, hogy az állománycsökkenés folyamata — ami most már a gólyák létszámát illeti — 1968 óta lassult. 1958—1963 között 22,4%, 1963—1968 között 27,48% volt a csökkenés, de az 1968. évi adatokhoz viszonyítva 1974-ben csak 12,5 % volt.

A hírlapközlés a civilizációs ártalmak számlájára írja a nagyarányú állománycsökkenést, de azoknak csak egyoldalú következményeiben. A vizes területek lecsapolását, a mezőgazdaság kemizálását, az ipartelepek létesítését teszi bűnbakká, mivel táplálékadó forrásuktól fosztják meg a madarakat. Szembeállítja az iparosodásban előhaladottabb Dunántúlt a Tiszántúllal, ahol nagyobb a gólyák létszáma. Az adatok szerint valóban nagyobb a gólyák száma a Tiszántúlon, de mindig nagyobb is volt, viszont itt éppen úgy megfogyatkoztak általában 50 százalékkal, mint az ország többi vidékén.

A madarakat, a gólyákat is elsősorban a létfenntartásuk (élelem) és fajfenntartásuk (költes-biológiai tényezők) feltételeinek megléte köti valamely élőterülethez (biotop). Kérdés, hogy a gólyák számának csökkenését, mint civilizációs ártalom, melyik feltétel hiánya idézi elő nagyobb mértékben?

A gólya étlapja fajokban gazdag. Az alsórendű, gerinctelen állatoktól a kismélysőkig sokféle faj szerepel benne. Ezért valamely élőterületen jelenlétével, a költőpárok számával mintegy egyenes arányban jelzi a terület élővilágának gazdagságát (a vízben gazdagabb, csapadékosabb vidékek élővilága természetesen mindig gazdagabb). Távolmáradásával, a költőpárok fogyásával viszont figyelmeztet a korábban gólyalakta területek élővilágban beállott károsodására is. Nagyon szomorúan nézne ki azonban az ország élővilágának az állapota, ha a gólyáknak ezt a nagyfokú fogyatkozását csak a táplálékhiányra, tehát az élővilág károsodására kéne visszavezetni.

Bizony az adatok feldolgozása a fajfenntartási feltételek hiányát is kimutatják, sőt úgy tűnik, hogy ez mint civilizációs ártalom a nyomósabb. Megfogyatkoztak ugyanis a hagyományos fészkelési lehetőségek. A nagyarányú építkezésekkel, épületek korszerűsítésével eltűntek a fészkelésre szívesen választott nád- és szalmatetős házak, az oldalnyílású kémények. Az épületek lebontásával, átépítésével a fészkelésben megzavart, fészkelési lehetőségektől megfosztott gólyák elhagyták fészkelő területüket. A jelenlegi erdő- és fagazdálkodás is kivágásra itéli a fészkelésre alkalmas megcsönkült fákat. Ugyanakkor ritkán kap a fészket vesztett gólyapár segítséget az

ember részéről pl. oly módon, hogy akár a kémeányon, akár a tetőgerincen, vagy éppen póznávegen fészektartó aljzat felszerelésével, azon néhány odavetett faágacskaival új fészkelési lehetőségeket kínáljon fel az elrombolt fészkek helyett. A fészkeprobléma közvetlenül mutatkozik a villanypóznákra rakott fészkek megnövekedett (1968-ban 91, 1974-ben 555) számában.

Magdeburg (NDK) körzetében a gólyáknak ezt a választását nem akadályozták, hanem segítették azzal, hogy a fészket a pózna hosszabbításában felszerelt tartóaljzattal megemelték (erre nálunk is van példa), és több villanypóznára is szereltek ilyen tartóaljzatot a községekben. Nagy részüket a gólyák elfoglalták, és ezzel sikerült a gólyapárok számát megdupláznuk. Az OTVH-nak (Országos Természetvédelmi Hivatal) is sikerrel járt hasonló gólyatelepítő akciója a Hortobágyon, amihez az indítást az 1974. évi felmérés eredményei adták.

Az állományfelmérés adatfeldolgozása szerint tehát a figyelmet nagyobb súllyal a fészkelési lehetőségek megcsappanására kell irányítani. Ezen a téren súlyosabb hiányt szenvednek a gólyák. Ezért a gólyát nem egyszerűen védett madárnak kell tekinteni, vagyis védelembe részesíteni fészkeivel, fiókáival együtt ott, ahol még fészkel és költ, hanem a hortobágyi és a magdeburgi példát követve segíteni kell, a magyar népnek ezt a kedves madarát, elsősorban a gólyalakta körzetekben ismét több fészkeléshez, fészektartó aljzatok felállításával, felszerelésével!

JAKAB BÉLA

Üveggyűjtemény

A múzeum kincseiből

A több évezredes üveg végigkíséri az egész emberi történelmet kezdettől napjainkig, s mint anyag kifejlesztett egy egyedi iparművészeti ágat, az üvegművészetet. Az első pontosan datálható öblös üvegedények — írja a Magyar üvegművéség című könyvében Borsos Béla — i. e. 1580—1345 időből származnak. Könyvében megvilágítja az üvegedények útját az üveghutáktól — régiesen *üvegcsűr* — a fényűző római, a gazdag reneszánsz főúr, a barokk főpap fényes pohárszékeig, vagy az egyszerű udvarház asztaláig, hogy aztán fényes testüket ezer fenyegető veszélytől megkímélve múzeumi tárlókban, gyűjtők vitrinjében fejezzék be pályafutásukat. A szegedi múzeum üveggyűjteménye nem mondható gazdagnak. Míg egyéb tárgycsoportonként egy-egy témát száz meg száz darab is képvisel — ezen belül mindegyik egyedi darab —, addig az üveggyűjtemény mindössze 90 darabból áll. Közöttük néhány olyan is van, amelyről ma már igen keveset tudunk. Ilyenek az üvegből készült *gyertyamártó formák*. Ugyancsak az ismeretlenség homályába vesztettek az ún. *üveg vászonsimítók*. Egy ilyen ritkaságot — ami ráadásra inkább stoppolófára emlékeztet — Móra Ferenc adott át a közgyűjteménynek, aminek a neve szerinte egyszerűen *üvegvasaló*. Különleges ivóedény az *ivócsizma*. A viszonylag nagyméretű (2 literes) csizmát a följegyzések szerint céhlegények használták *társparaszásznál*, a diákok meg mulatozásnál.

Néhány fűvott, zöld színű orvosságos üveget és a boros, illetve *pálinkás üvegeket* zömmel — szám szerint 51 darabot — Poenátkó Károly ajándékozta a múzeumnak 1960-ban. Míg az orvosságos üvegek henger alakúak és igen rövid nyakúak, addig a boros és a pálinkás üvegek igen hosszúnyakúakra készültek, és szinte mindegyik harang alakú. Faluk föltűnően vékony, díszítésével nem vergődtek.

Az egyik háromcentes pálinkásüvegben megsárgult, szakado-

Mezei András

Rácsok

Kapualjából a kapualjba futottam háztól házig. Csak az arkádok állanak, a boltzat hiányzik.

Szoba sarok! Szoba sarok! Valaha benned álltam. Mint lekasztott kép helye világít fires hátam.

Onnan

Jó látni alant zuhanó-repülésben az angyal szárnya ha lángol

Hazugságból él meg a gyáva Igazságból hal meg a hátor

Simai Mihály

Tűnődő

Virágot is viszek neki, még nem tudom milyet... Beszélek róla másnak is, még nem tudom kinek...

Egész nap érte ballagok, még nem tudom hová... A csöndben róla hallgatok, soká... soká... soká...

A nyári tárlat szobraiból

TÓTH VALÉRIA: PIHENŐ

VASAS KÁROLY: LOVAS

SZATHMÁRY GYÖNGYI: SZÖNYEGSZÖVŐ

HJ. LELE JÓZSEF